

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію (опубліковану монографію)
Качмара Володимира Михайловича «Львівський університет у 1784–
1918 роках: організаційні, освітньо-наукові та національні
трансформації», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

У сучасних умовах зростання освітнього чинника в житті українського суспільства виникає потреба повернення та переосмислення надбань освітньої спадщини. Саме освіта покликана нині формувати та виховувати нове покоління нашого суспільства. Відтак, вивчення історико-освітніх процесів як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях, є важливим і актуальним. Тому аналіз функціонування Львівського університету упродовж кінця XVIII – початку ХХ ст. допоможе відтворити яскраву сторінку історії започаткування вищої освіти в Галичині.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлюється ще й тим, що попри усі досягнення історіографії у дослідженні різних аспектів функціонування Львівського університету зазначеного періоду, його історія в повному обсязі й належним чином не розглядалася науковцями, а окремі аспекти його діяльності ще й досі залишаються недостатньо вивченими. Є необхідність наукового аналізу окресленої тематики обумовлена актуальною потребою дослідження ролі Університету у культурно-освітньому житті Галичини досліджуваного періоду.

Дисертаційна праця В.М. Качмара є синтетичною, в тому плані, що виклад матеріалу, а також висновки, зроблені автором, відображають міжпредметні зв'язки історії України з всесвітньою історією, педагогікою, політологією. Виходячи з цього аспекту, можемо стверджувати, що на сьогодні таких праць є небагато і в цьому простежується важлива риса дослідження, запропонована її автором – в окреслений історичний період дослідити

історію Університету в житті Галичини та Львова, його внесок у зміцнення освітнього та наукового середовища.

На нашу думку, опонована дисертація видається логічною і вмотивованою з огляду на характер визначених завдань, а проблемно-хронологічна композиція відповідає алгоритму розкриття теми. Робота складається із вступу, семи розділів, поділених на параграфи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Назви розділів і підрозділів відображають постановку конкретних наукових проблем, які дисертант визначив у дослідницьких завданнях.

У вступі обґрунтовано необхідні складові: актуальність, наукова новизна, предмет та об'єкт, мета і завдання, географічні й хронологічні межі дослідження, прослідковано його зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Наголосимо, що дисертаційне дослідження виконано в межах розробки наукових тем кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка: “Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції в XIX–XX століттях” (номер державної реєстрації 0112U004043) і “Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина XVIII–XX ст.)” (номер державної реєстрації 0115U003537).

У першому розділі «Історіографія і джерельна база дослідження», Володимир Качмар проаналізував історичні праці, джерела та методи дослідження. Історіографію проблеми автор розділив на кілька груп: комплексні дослідження з історії Університету; узагальнюючі праці; дослідження, присвячені окремим підрозділам, напрямам і викладачам Університету; студії, які стосуються організаційних і національних трансформацій у Львівському університеті на тлі суспільно-політичних змін у Галичині. Широко проаналізовані здобутки українських, польських дослідників, які виявляли найбільше зацікавлення поставленою проблемою. Схвалюючи, що автор використав також праці європейських вчених.

Варто наголосити на тому, що дисертаційне дослідження відзначається ґрунтовністю джерельної бази, що дало можливість автору висловити свою власну компетентну думку з приводу найбільш дискусійних аспектів досліджуваної проблеми. В роботі використано матеріали Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка, Державного архіву Львівської області, Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Ним введено до наукового вжитку не лише неопубліковані документи й матеріали, але й узагальнено історичні факти, події тогочасного суспільно-політичного та культурно-освітнього життя.

Залучення такого широкого кола різноманітних джерел дало можливість дисертантові з достатньою глибиною розкрити підняті у роботі проблеми. Зібрани матеріали і досліджені документи дозволили досліднику виконати оригінальну і важливу в науковому плані роботу.

Вважаємо, що аналіз та критичне осмислення історіографічних праць, введення до наукового обігу та опрацювання джерельної бази дало змогу В. Качмару вирішити поставлені у роботі завдання і досягти мети докторського дисертаційного дослідження.

Для розробки концепції, положень та висновків дисертації автор використав комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Виділимо серед них методи аналізу та синтезу, формалізації, типологізації, класифікації, історико-порівняльний, пошуковий методи та ін.

У другому розділі “Організаційні трансформації Львівського університету та головні засади його діяльності” (с. 56–149) детально проаналізовано форми існування Львівського університету в австрійський період та факультетська структура закладу, функції керівництва Університету та допоміжного адміністративного персонал, значну увагу приділено організації навчального процесу та мовам викладання як основним проявам національних трансформацій.

Поділяємо переконання автора, що Львівський університет мав також чітку специфіку, порівняно з іншими університетами монархії Габсбургів. Вона була зумовлена національним чинником – особливістю національного складу населення Галичини (с. 149).

Науковою новизною і аналітикою виділяється третій розділ дисертації (опублікованої монографії) «Особливості структури та освітньо-наукової діяльності Львівського університету у 1784–1848 роках в контексті професорсько-викладацького складу», у якому автор детально зупиняється на функціонуванні перші професорських кафедр факультетів та студій, а також особливостях професорсько-викладацького складу та навчальних курсів у 30-х – 40-х рр. XIX ст.

Дослідник на основі численних документів приходить до висновку, що особливістю діяльності Львівського університету в характеризований період полягали у тому, що він був покликаний передусім до виховання кадрів для розвитку Королівства Галичини та Лодомерії, як провінції монархії Габсбургів (с. 220).

У четвертому, п'ятому та шостому розділах характеризуються навчально-наукові напрямки теологічного, юридичного, медичного, природничого та гуманітарного скерування упродовж 1849–1918 рр.

У сьомому розділі «Організація наукової діяльності Львівського університету у 1784–1918 роках» Володимир Качмар досліджує наукову роботу в Університеті. Дослідник приділив значну увагу діяльності університетської бібліотеки як основного загальноуніверситетського наукового підрозділу (с. 436–442). Дослідник виокремлює . наукові підрозділи медичного, природничого, гуманітарного, юридичного та теологічного спрямувань.

На основі викладеного матеріалу, Володимир Качмар приходить до висновку, що з середини XIX ст. мережа наукових підрозділів постійно розширювалася, захопивши й гуманітарні та юридичні науки, а згодом й теологічні. Однією з основних форм наукових підрозділів в Університеті в

цей час став семінар. Поряд із цією формою існували інститути та заклади (наприкінці XIX – на початку XX ст. низка таких підрозділів була заснована й для гуманітарних наук), кабінети та музеї, збірки (термін для означення підрозділів різного рівня), лабораторії та ін. На відновленому у 1894 р. медичному факультеті розвивалася мережа підрозділів, які мали забезпечити розвиток медичних наук – заклади та інститути, клініки та амбулаторії. (с. 464).

Опрацювання тексту дисертаційного дослідження переконує у тому, що Володимир Качмар провів значну пошукову й аналітичну роботу, синтезував і узагальнив значний масив інформації. Варто позитивно оцінити виваженість і аргументованість автора при аналізі та узагальненні матеріалу, здатність до нестандартного висвітлення низки аспектів означеної теми. Висновки докторської дисертації (монографії) є змістовними, оригінальними, акумулюють результати дисертаційного дослідження, відповідають поставленим завданням (с. 465-468).

Дисертаційне дослідження пройшло належну апробацію: його основні положення та висновки були представлені на наукових конференціях, відображені у 68 наукових працях, з них 1 – індивідуальній монографії, 9 – підрозділи у колективних працях, 24 статтях у фахових виданнях, у т. ч., закордонних та включених до наукометричної бази даних та Index Copernicus, 28 публікаціях, які додатково відображають результати дослідження та 5 підручниках і посібниках.

В авторефераті дисертації послідовно висвітлено зміст дисертації, що забезпечило ідентичність основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи і автореферату. За формулою подання матеріалу автореферат чітко й логічно структурований, містить всі необхідні атрибути і складові елементи.

Віддаючи належне великій роботі, яку провів В. Качмар над підготовкою дисертаційного дослідження, наголосимо на певних побажаннях та зауваженнях.

1. На нашу думку, варто розширити або уточнити географічні межі дисертації, адже попри те, що Університет функціонував у Львові, багато з його випускників працювали та були відомими за його межами. Окрім того, значна частина викладачів запрошуvalisя з різних куточків Австро-Угорської монархії.

2. Попри надзвичайно широкий історіографічний огляд, поза увагою автора залишилася низка праць українських дослідників, які присвячені розкриттю життя та діяльності визначних суспільно-політичних діячів – викладачів Львівського університету зазначеного періоду, зокрема С. Дністрянського, К. Студинського та інших. Окрім того, на нашу думку, хроніки варто віднести до джерел.

3. Аналізуючи джерельну базу, автору варто було б більше уваги приділити періодиці як україномовній, так і польськомовній. Адже, окрім часопису «Діло» у Львові упродовж окресленого періоду виходило кілька десятків різноманітних періодичних видань, де очевидь підносилося питання функціонування Львівського університету.

4. На нашу думку, попри задекларовані хронологічні рамки, слід було б більше уваги приділити науковій полеміці щодо дати заснування Львівського університету. Окрім того, автор зазначає, що «упродовж 12 років (1805–1817) Львівський університет існував у формі ліцею» та «Університет 1784 р. і ліцей 1805 р. були зовсім різними за формою й змістом навчальними закладами» (с. 64). Можливо, варто не погодитися з думкою Л. Фінкеля та К. Твардовського, та визнати, що упродовж цього періоду Університет існував з перервами.

5. Праця В. Качмара перенасичена значною кількістю статистичних даних, натомість у ній важко прослідкувати людський фактор функціонування університету – повсякденне життя викладачів та студентів, їх взаємини у позаурочний час тощо. Це, на нашу думку, можна було б простежити, проаналізувавши спогади учасників тих подій. Окрім того,

цікаво було б проаналізувати заробітну плату викладачів та, що вони за неї могли придбати.

6. Дисертантом недостатньо повно розкрито складні міжнаціональні та міжконфесійні взаємини, які склалися в Галичині в окреслений період, і які сприяли популярності радикальних методів боротьби. Такий аналіз потрібно було зробити більш докладно, для того щоб належним чином пояснити, чому ідея мирного співіснування українців та поляків, в тому числі студентів та викладачів Університету, була в умовах тогочасної Галичини малоперспективною. В роботі ця думка представлена, але має дещо декларативний характер.

7. Висновки в кінці окремих розділів і підрозділів потребують посилення. Водночас В.М.Качмар часом зловживає цитуваннями в основній частині роботи, цитати охоплюють 15–20 і навіть більше рядків на сторінку. Текст монографії перенасичений великими таблицями, які, на нашу думку, варто було б подати в додатках.

8. Додатки у монографії не прив'язані до її тексту та на них немає посилань. Посилило б роботу наявність іменного та географічного покажчиків, списку умовних скорочень слів, словник маловживаних слів (синдик, актуарій, педель, квестор, економ, діурніст тощо).

9. Практичне значення отриманих результатів, на нашу думку, окрім традиційних, що «вони можуть бути використані для написання комплексної праці з культурно-інтелектуальної історії України нового часу; досліджень, присвячених історії різних ділянок наукового знання в контексті їх становлення та розвитку у Центральній та Східній Європі, а також – відповідних довідниковоих видань та загальних і спеціальних курсів для закладів вищої освіти» (с. 3–4 автореферату) полягає і у запозиченні досвіду функціонування університетів сучасними вищими навчальними закладами, зокрема і ЛНУ імені І. Франка.

10. Дисерант у деяких місцях допускає неточності. Зокрема, на с. 15 «1860-х років» вочевидь потрібно замінити на «1960-х років».

11. Низка праць автора, задекларованих у авторефераті (с. 34–37), не мають яскраво вираженого стосунку до теми дисертації.

Однак, незважаючи на окремі зауваження і побажання, що не мають принципового характеру і значною мірою є дискусійними, загалом докторська дисертація Володимира Михайловича Качмара «Львівський університет у 1784–1918 роках: організаційні, освітньо-наукові та національні трансформації» є завершеним, комплексним дослідженням. Воно відповідає встановленим в Україні вимогам до такого роду робіт, що дає усі підстави спеціалізованій вченій раді Д. 35.222.01 в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституті народознавства НАН України присудити В.М.Качмару науковий ступінь доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, доцент кафедри
історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

А. Б. Кліш

